

NOTAT

15. februar 2019

HVAD FØLER DANSKERNE FOR EU?

Kontakt:

Direktør, Bjarke Møller

+45 51 56 19 15

bjm@thinkeuropa.dk

RESUME En ny stor undersøgelse giver en dybere forståelse af den danske befolkningens følelser for EU. 35 pct. er tilfredse med EU, 12 pct. er begejstrede, mens 24 pct. er bekymrede og 6 pct. er vrede. Zoomer man ind på de forskellige typer af tilhængere og modstandere, træder tydelige forskelle frem. Befolkningen er splittet mellem tilfredse tilhængere og vrede og bekymrede modstandere.

Den nye måling blandt 2.028 repræsentativt udvalgte respondenter viser, at det er fejlagtigt at kalde EU-tilhængere for jubeleuropæere eller begejstrede EU-tilhængere. Begejstring er ikke en dominerende følelse blandt dem, der er positive over for EU-samarbejdet. Tilfredshed dominerer blandt alle EU-tilhængere. Men blandt moderate EU-tilhængere ledsages tilfredsheden af bekymring over EU, selv om årsagerne kan være andre end dem, de bekymrede EU-skeptikere har. Følelserne har stor betydning for holdningsdannelsen både på ja-siden og på nej-siden, og det sætter sit præg på EU-debatten. Både på ja -og nej-siden er der en række forskellige følelser knyttet til bestemte synspunkter. Ordet "suverænitetsafgivelse" fremkalder f.eks. i højere grad vrede end ordet "EU", og det kan få tilfredsheden med EU til at falde kraftigt. Derimod får ordet "Brexit" bekymringen til at tordne i vejret.

Danskerne har en udbredt status quo-bias i synet på EU-medlemskabet, som det store flertal er tilhængere af. Samtidig har flertallet en forkærlighed for de danske EU-forbehold. Selv ikke store ydre politiske chok som Brexit og Trumps "disruption" ser ud til at have ændret danskerens instinktive modstand mod at afskaffe forbeholdene. Til gengæld har Brexit ført til en slags affirmativ aktion, hvor den folkelige opbakning til det nuværende danske EU-medlemsskab er steget kraftigt.

Et flertal af danskerne har desuden en stærk nostalgisk følelse ift. fortiden. Hårde EU-modstandere er langt mere nostalgiske og bange for fremtiden end EU-tilhængere. Og de hårde modstandere skiller sig samtidig ud ved at være meget mere vrede over EU end danskerne generelt.

HOVEDKONKLUSIONER:

- 66 pct. af danskerne er tilhængere af EU-medlemskabet, mens 25 pct. i nogen eller høj grad foretrækker, at Danmark forlader EU. Det viser en repræsentativ undersøgelse blandt 2.028 danskere, som YouGov har gennemført for Tænketanken EUROPA.
- Der er store forskelle på, hvilke følelser folk forbinder med EU.
- 35 pct. af borgerne føler tilfredshed med EU, mens 24 pct. føler bekymring.
- Det store flertal af EU-modstandere føler vrede og bekymring over EU, mens den dominerende følelse blandt tilhængerne er tilfredshed.
- En fjerdedel af de moderate EU-tilhængere føler dog bekymring, men det er ikke i så stort omfang som hos modstanderne. Til sammenligning har hele 62 pct. af de moderate EU-modstandere den følelse.
- Vrede over EU forekommer tre gange så hyppigt blandt dem, der angiver, at de "ikke kan lide at omgive sig med andre kulturer og ideer". De er også mere bekymrede og mindre tilfredse med EU.
- Denne "kulturfaktor" er en langt mere afgørende end indkomstforskelle.
- Der er et stort følelsesmæssigt gab mellem tilhængere og modstandere. 44 pct. af danskerne føler f.eks. bekymring over Brexit, hvilket er den dominerende følelse blandt EU-tilhængerne. Blandt EU-modstanderne er der udbredt tilfredshed eller ligefrem begejstring ved Brexit.
- Selv om det politiske chok efter Brexit vækker bekymring og har fået langt flere til at bakke op om Danmarks EU-medlemskab, er der ikke flere, som ønsker at afskaffe de danske forbehold. Det kan antyde en dobbelt følelsesmæssig tilknytning til både medlemskabet og til forbeholdene.
- Ordet "suverænitetsafgivelse" fremkalder i langt højere grad end ordet "EU" vrede og bekymring. 15 pct. af vælgerne føler vrede ift. "suverænitetsafgivelse", hvor det kun er 6 pct., der har følelsen ift. "EU". Begejstringen og tilfredsheden falder kraftigt når man nævner ordet suverænitetsafgivelse.
- EU-tilhængerne har generelt større optimisme i synet på fremtiden og er mindre nostalgiske end modstanderne. Blandt de respondenter, som tager stilling til spørgsmålet, svarer 80 pct. af dem, der i høj grad ønsker at forlade EU, at verden "plejede at være et meget bedre sted".
- Ligeledes angiver 80 pct. af de hårde EU-modstandere, som tager stilling, at de ser pessimistisk på fremtiden. Kun 42 pct. af de stærke tilhængere gør det.

Danskernes opbakning til EU-medlemsskabet har i det forløbne år slået nye rekorder, og en række målinger har bekræftet, at flere og flere danskere rykker sammen om EU i kølvandet på Brexit og Trump.¹ Men hvordan ser det følelsesmæssige landskab ud bag danskernes holdninger til EU?

Det kan man finde nogle svar på i en stor meningsmåling, som YouGov har foretaget for Tænketanken EUROA blandt 2.028 repræsentativt udvalgte danskere i januar 2019. Målingen viser, at 66 pct. af danskerne er tilhængere af EU-medlemsskabet, og 25 pct. ønsker at forlade EU, men som noget nyt viser den også, hvilke følelser knytter sig til de forskellige vælgeres holdninger.

Vi har bedt vælgerne give udtryk for deres følelser for EU, hvor de har kunne vælge mellem vrede, bekymring, tilfredshed, begejstring og ligegyldighed. De to mest foretrukne kategorier er tilfredshed (35 pct.) og bekymring (24 pct.). Derimod er det kun 6 pct., der føler vrede, mens 12 pct. føler begejstring. Færre og færre danskere føler ligegyldighed over for EU. I dag er det kun 5 pct. af borgerne, hvor det for femten år siden var næsten en femtedel ifølge Eurobarometer.² Flere tager stilling til EU, og apati er sjældent den foretrukne option.

Dykker man dybere ned i tallene, kan man se en stigende polarisering i EU-debatens følelsesmæssige landskab mellem vrede og bekymrede modstandere/skeptikere på den ene side og tilfredse tilhængere på den anden side.

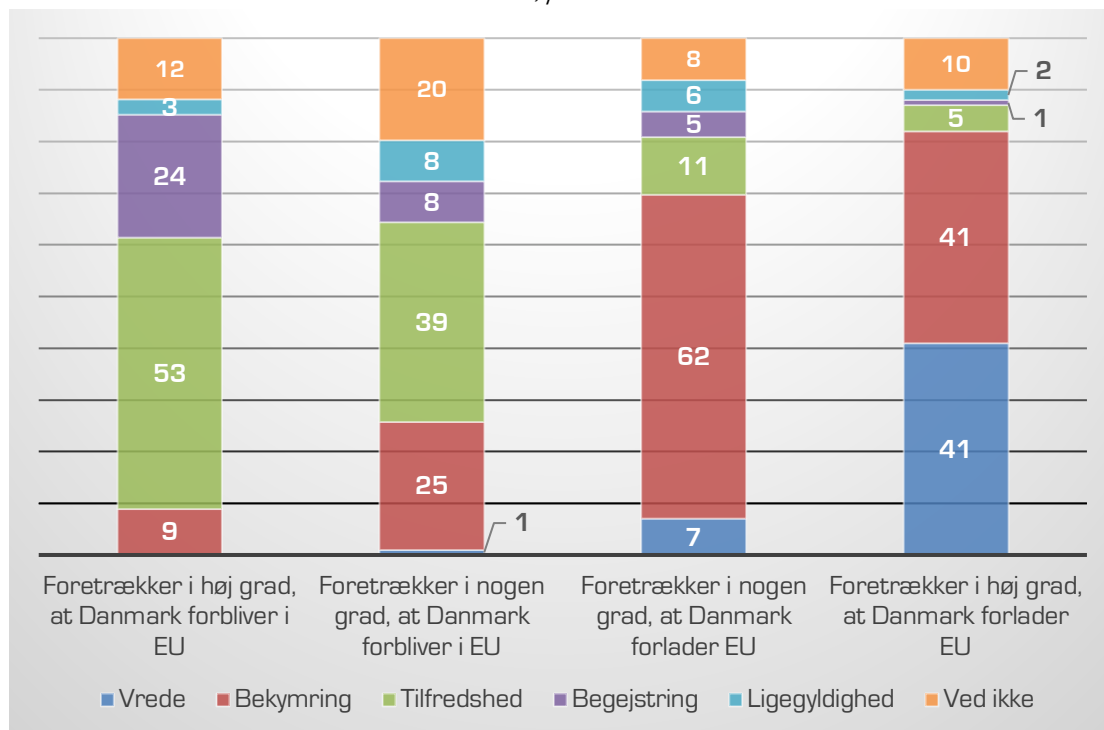
Den nye undersøgelse viser, at EU-modstanderne helt overvejende føler enten vrede eller bekymring over EU, mens tilfredshed er den altdominerende følelse blandt EU-tilhængerne. Blandt dem, der i høj grad ønsker, at Danmark forlader EU – som det gælder for flertallet af Dansk Folkepartis vælgere – føler hele 41 pct. vrede over EU. Lige så stor en andel er bekymrede. Zoomer man derimod ind på den gruppe af EU-skeptikere, der i nogen grad ønsker at forlade EU, er deres vrede ikke højere end hos gennemsnittet af danskere. De har snarere følelsen af bekymring. Hele 62 pct. af disse EU-skeptikere udtrykker bekymring. *Se figur 1.*

¹ Ritzau. Nyhedstelegram af 4. juli 2016 om to Voxmeter-målinger af den umiddelbare effekt af Brexit-folkeafstemningen. Desuden diverse Eurobarometer og YouGov målinger i perioden 2016-2019.

² YouGov tal sammenlignet med 2003 og 2004 målinger foretaget af Eurobarometer. Man bør dog notere, at Eurobarometer også havde flere andre svarmuligheder, herunder ord som håb, tillid og mistillid, der ikke er direkte sammenlignelige med svarkategorierne i YouGov undersøgelsen.

Figur 1: Tilfredse tilhængere og bekymrede skeptikere

Hvilken følelse beskriver bedst dit forhold til EU?, pct.

Note: N=2.028. **Kilde:** YouGov for Tænk tanken EUROPA, 3.-6. januar 2019.

Andre undersøgelser – herunder af forskeren Dr. Sofia Vasilopoulus fra York Universitet i Storbritannien – har tidligere vist, at jo mere vrede folk føler, jo større sandsynlighed er der også for, at de er modstandere af EU, ønsker at forlade fællesskabet samt positive over for EU's opløsning.³ Bekymrede vælgere, argumenterer Sofia Vasilopoulus, er mere tilbøjelige til at ønske ændringer af EU's politik, og de er også mere lydhøre over for argumenter end de vrede vælgere, der generelt set er mindre tilbøjelige til at indsamle og overveje fakta. De bekymrede er mere tilbøjelige til at ville indgå kompromisser, hvor de vrede er mere konfrontations-søgende og mindre kompromisvillige.

Vrede er ikke bare et følelsesudbrud, hvor man lukker af for fakta og ikke kan rykkes. Som professor i ret og etik ved University of Chicago, filosoffen Martha Nussbaum, har vist, er vrede en følelse, der er baseret på en vurdering og tro på, at nogen eller noget har gjort noget galt over for noget, som personen virkelig bekymrer sig for eller om. Vreden er derfor altid relateret til en bevidst vurdering eller et implicit skøn af, at man er blevet såret eller ramt. Bag vreden gemmer sig en stærk overbevisning, og personen har en følelse af at have mistet status eller at

³ Vasilopoulou, S. and Wagner, M, Fear, Anger and enthusiasm about the European Union: Effects of emotional reactions on public preferences towards European Integration, European Union Politics, Vol 18 (3), 382-405, Sage, 2017.

have tabt kontrol pga. ydre fejl eller uretfærdigheder.⁴ Kun fundamentale forandringer, der adresserer årsagen til folks vrede, vil kunne ændre denne følelse.

Blandt moderate EU-tilhængere kan der spores en vis bekymring, men det er dog tilfredsheden, der er den stærkeste følelse på tilhængersiden. Hos de moderate EU-tilhængere angiver 39 pct., at de føler tilfredshed med EU. For stærke EU-tilhængere er tallet 53 pct. De stærke EU-tilhængere, der i høj grad foretrækker et dansk medlemskab af EU, er relativt ubekymrede: under en tiendedel føler bekymring. Tilhængerne er heller ikke vrede på EU. De stærke EU-tilhængere har større sandsynlighed for at føle begejstring, det gør hver fjerde af dem. I den danske EU-debat har EU-modstandere ofte forsøgt at betegne tilhængere som "de EU-begejstrede", men den nye undersøgelse viser, at det ikke er en dominerende følelse blandt tilhængerne. Det er tilfredshed. Selv blandt de stærkeste EU-tilhængere er der dobbelt så mange, der giver udtryk for tilfredshed som begejstring.

Jo længere uddannelse folk har, jo større er tilfredsheden med EU. Generationerne fra 40 år og opefter føler enten bekymring eller tilfredshed med EU, hvor grundstemningen mellem de unge fra 18-29 år typisk er tilfredshed eller begejstring for EU. Det ser også ud til, at borgere, der godt kan lide at omgive sig med andre ideer og kulturer, er meget mere tilfredse med EU end gennemsnittet af danskere. Der er over 10 procentpoints forskel på dem, der godt kan lide at omgive sig med andre kulturer og dem, der ikke kan. Åbenhed over for kulturel mangfoldighed er direkte korreleret med et mere positivt syn på EU. 21 pct. af dem er begejstrede for EU, hvilket er næsten dobbelt så mange som blandt gennemsnittet af danskere.

Vrede over EU optræder tre gange så hyppigt blandt de, der ikke kan lide at omgive sig med andre kulturer og ideer. De er også mere bekymrede og mindre tilfredse med EU end dem, der ser positivt på andre kulturer. Kulturfaktoren er således mere afgørende end indkomstforskelle. Folk, der er glade for kulturel mangfoldighed, er generelt langt mere tilbøjelige til at være tilhængere af EU end folk, der ikke kan lide at omgive sig med andre kulturer.

Hvorfor er følelserne vigtige i EU-debatten?

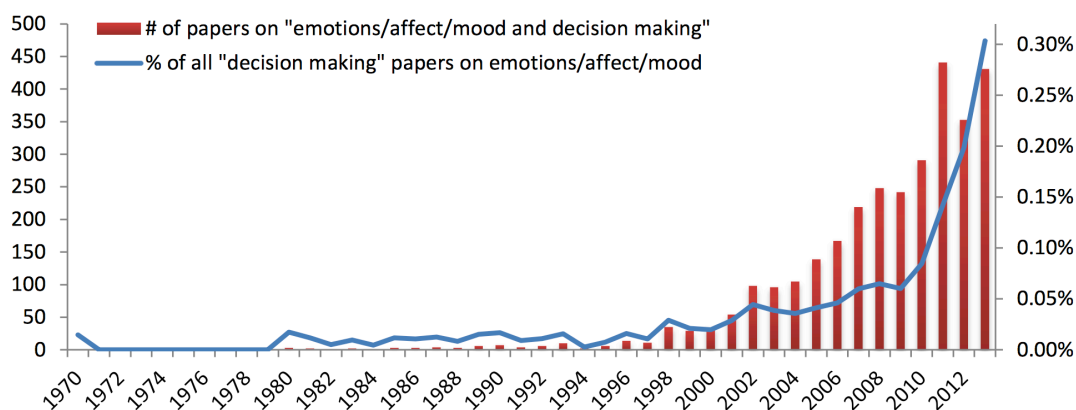
Folk træffer ikke bare beslutninger på grundlag af rationelle og logiske overvejelser. Følelserne spiller også en vigtig rolle, når der skal tages stilling til EU og andre samfundsspørgsmål. Folks følelser – som vrede, bekymring, tilfredshed, begejstring og ligegyldighed – påvirker den måde, de henter og bearbejder information

⁴ Nussbaum, M, Anger and Forgiveness. Resentment, Generosity, Justice, Oxford University Press, 2016.

med, hvordan de forholder sig til forandringer eller måske forestillede trusler.⁵ En række undersøgelser inden for den moderne hjerneforskning har vist, at følelserne har en vigtig funktion i beslutningsprocesserne, og det er et hastigt ekspanderende forskningsfelt, der måske kan bidrage til at kaste nyt lys ind over forståelsen af, hvad der driver danskernes holdningsdannelse i forhold til EU. *Se figur 2.*

Figur 2. Følelser og beslutningstagning

Andel forskningsartikler fra 1970 til 2013, der refererer til "emotion[s]/affect/mood and decision making" og procentdel af videnskabelige artikler, der refererer til "decisionmaking".

Kilde: Lerner, Li, Valdesolo & Kassam, Emotion and Decision Making, Annual Review of Psychology, 2015.

Det er vigtigt at kortlægge de følelsesmæssige lag bag de holdninger, der udkrystalliseres i EU-debatten. "Følelser vedrørende EU vil givetvis have en indflydelse i tre faser af holdningsdannelsen: Som en direkte kilde til holdninger, som en moderator for kognitive overvejelser og som moderator i informationssøgningsstrategier" skriver Sofia Vasilopoulou og Martin Wagner i en forskningsartikel.⁶ Større indsigt i følelsernes betydning for holdningsdannelsen kan give dybere viden om, hvordan folk kan forventes at reagere i EU-debatten og fortolke nye politiske udspil. For det er ikke altid, at vælgerne handler i overensstemmelse med, hvad de siger, de agter at gøre.

Harvard-professorerne Mahzarin R. Banaji og Anthony G. Greenwald har i deres banebrydende undersøgelse af folks implicite bias vist, at mennesker kan træffe valg eller handle instinktivt i modstrid med deres egne forestillinger om, hvad man burde gøre eller tænke. Hver dag styrer automatiske præferencer os i retning

⁵ Vasilopoulou, S. and Wagner, M, Fear, Anger and enthusiasm about the European Union: Effects of emotional reactions on public preferences towards European Integration, European Union Politics, Vol 18 (3), 382-405, Sage, 2017.

⁶ Ibid.

af mindre bevidste beslutninger, viser Banajis og Greenwalds analyser af, hvordan livslang påvirkning af stereotyper og kulturelle forestillinger om alder, køn, race, etnicitet, religion, social klasse, seksualitet og nationalitet kan spille en meget stor rolle, når folk tager stilling til forskellige ting. Millioner af mennesker har gennemført forskernes Implicit Association Test online, der har dokumenteret, at folk har en meget større implicit bias, end de forestiller sig. "Den automatiske side af vores hjerne (..) er en fremmed for os. Implicit *ved* vi noget eller vi *føler* på en bestemt måde, og ofte er disse tanker og følelser også afspejlet i vore handlinger, men forskellen er, at vi ikke altid kan forklare disse handlinger, og til tider er de fuldstændig i modstrid med vore bevidste intentioner."⁷

De seneste års adfærdspsykologiske forskning har givet os en række nye indsigter, som kan være med til at kaste lys ind over de bevidste og ubevidste mekanismer, der aktiveres i forskellige situationer. Det er vigtigt ift. at forstå, hvad der præger den danske EU-debat. Når folk ved folkeafstemninger f.eks. bliver bedt om at tage stilling til komplekse spørgsmål med mange ubekendte, vil det ikke nødvendigvis være et fornuftsbaseret valg, hvor hjernen rationelt tager sig tid til at behandle alle informationer og fakta og derefter vælger i overensstemmelse med de logiske konklusioner, der er draget. "Når vi står over for et svært spørgsmål, svarer vi ofte hellere på et lettere spørgsmål uden at være opmærksom på ændringen," fastslår nobelprisvinderen i økonomi Daniel Kahneman i sin bog, *Thinking, Fast and Slow*.⁸

Følelser kan forkorte afstanden til beslutning og handling. Står man over for at træffe en beslutning om komplekse spørgsmål, kan følelser og sympatier/antipatier over for hovedaktører overtrumfe den langsomme dybe tænkning og afvejning af fordele og ulemper. Den følelsesmæssige tilknytning til bestemte synspunkter, eller det som føles velkendt frem for noget ukendt, kan gøre udslaget, når folk skal træffe deres endelige valg. Kahneman sonderer mellem den hurtige, emotionelle, spontane og instinktive hjerne, der hurtigt forsøger at genkende mønstre, tager stilling ud fra hurtige associationer og til tider stereotype forestillinger, mens den langsomme, bevidste, beregnende, logiske og rationelle hjerne forsøger at træffe rationelle beslutninger. Men mennesket træffer ikke rent rationelle beslutninger baseret på fakta og saglige analyser af den bedste interesse. Vi er præget af mange forskellige former for bias, fordomme, sprogvag, af den måde historien er *framet* på, såvel som af sociale og menneskelige erfaringer. Vi kan her have en forkærlighed for nogle valg frem for andre.

⁷ Banaji, M. and Greenwald, A., *Blindspot. Hidden bias of Good People*, Bantam Books, 2016. s.55.

⁸ Kahneman, D., *Thinking, Fast and Slow*, Farrar, Straus and Giroux, 2011.

Mennesker reagerer forskelligt i forskellige situationer, og det gør en stor forskel om, om folk føler sig truet og er i en krisetilstand, hvor frygt- og flugtmekanismer instinktivt kan sætte ind. Oplever de, at der er god tid til at indsamle informationer og reflektere dybere over konsekvenserne af de forskellige valgmuligheder, kan udfaldet blive anderledes. Oversat til EU-debatten kunne man måske sige, at oplevelsen af, at det trods alle juridiske odds lykkedes at få en sær aftale om Europol på rekordtid tæller mere end alle de forhindringer, der måtte overvindes undervejs eller den fremtidige risiko for, at Danmark falder ud af flere samarbejdsområder på EU's retlige område, som f.eks. Eurojust eller ikke direkte er sikret adgang til EU's antiterror-register over flypassagerer, PNR. De forskellige tekniske, juridiske og retspolitiske spidsfindigheder har meget få danskere dog et direkte forhold til, men glæden ved, at det lykkedes regeringen og EU at nå en sær aftale, er det, som mange sikkert husker. Den slags erfaringer sætter sig. Ligesom et kvart århundrede med de danske EU-forhold har gjort.

Kan ydre trusler ændre folks opfattelser?

Den aktuelle YouGov-måling viser, at danskerne generelt set har fået et meget mere positivt syn på EU-medlemskabet end tidligere, og det store opsving i tilslutningen kunne iagttages allerede i sommeren 2016.⁹ Tendensen er styrket fremefter. Både Brexit og Donald Trumps adfærd som USA's præsident har et stort flertal af danskerne modstand og negative følelser over for. 44 pct. af danskerne føler således bekymring over Brexit, og 10 pct. siger, at de er vrede, hvorimod kun 10 pct. udtrykker tilfredshed med briternes beslutning over at forlade EU.¹⁰

Historien har vist os, at ydre trusler og chokerende begivenheder udløse stærke følelser og få folk til at ændre grundindstilling i forhold et emne.¹¹ Brexit og Trump har været ydre politiske rystelser, der har fået danskerne til at rykke tættere sammen om EU. Men YouGov-målingen viser dog samtidig, at folks holdninger til de danske EU-forbehold ikke har flyttet sig særlig meget. Hvad skyldes det?

Trump's skiftende udmeldinger vedrørende NATO – nogle gange har han endda sået tvivl om USA's fortsatte engagement – ser ikke ud til at overbevise flertallet om, at det er på tide at *afskaffe* det danske forsvarsforbehold. Tilhængerne af forsvarsforbeholdet er blevet spurgt, om de vil ændre holdning, "hvis der sker en

⁹ Ritzau. Nyhedstelegram af 4. juli 2016, der omtaler to Voxmeter undersøgelser. En uge før Brexit folkeafstemningen havde næsten 60 pct. af danskerne sagt, at de ønskede at blive i EU, men en uge efter folkeafstemningen steg tallet til næsten 80 pct.

¹⁰ Danskerne bekymrer sig mere og mere over Brexit, notat, Tænketanken EUROPA, januar 2019, <http://thinkeuropa.dk/vaerdier/danskerne-bekymrer-sig-mere-og-mere-over-brexit>.

¹¹ Politologen David Easton er en af dem, der har beskrevet, hvor exogene chok kan ændre relationerne mellem alle de endogene relationer i det politiske system. Også kaldet Eastons model.

svækkelse af NATO", men kun 22 pct. siger, at det vil få dem til at gå mere ind for en afskaffelse af forbeholdet. Og 38 pct. af forbeholdstilhængerne siger, at en svækkelse af NATO enten "ikke" vil få dem til at ændre synspunkt eller også forstærkes deres støtte til forsvarsforbeholdet.

Det er uvist, hvad der i givet fald vil kunne få forbeholdsdanskerne til at ændre opfattelse på et senere tidspunkt. Så længe Trumps *disruption* af NATO er hypotetisk og endnu ikke en fuldbyrdet realitet, har danskerne ikke fundet anledning til at opgive deres modstand mod at afskaffe af forsvarsforbeholdet. Hvad skyldes det? Folk har stærkt forankret tro på, at NATO giver Danmark en beskyttelse og øget sikkerhed. Det er en fortælling, som generationer af danskere har tillagt stor betydning gennem årene.

Selv om USA's præsident med sine udmeldinger udfordrer grundlaget for den atlantiske sikkerhedsarkitektur, der er bygget op siden Anden Verdenskrig, og *det* skaber dyb bekymring i regeringskontorerne i mange EU-lande, så er det stadig kun 12 pct. af danskerne, der føler bekymring ift. NATO. 46 pct. er tilfredse med NATO, og 17 pct. udtrykker ligefrem begejstring. Ikke engang EU kan – trods stigende politisk opbakning fra vælgerne – mobilisere så stærke følelser og tilfredshed blandt danskerne som NATO.

Status quo bias

Noget tyder på, at danskerne har en følelsesmæssig tilknytning til status quo. Det gælder i høj grad også for de danske EU-forbehold. Forbeholdene er blevet som arvesølvet hjemme i vitrineskabet. Kun 14 pct. siger, at Danmarks forbehold bør afskaffes, mens 68 pct. vil bevare dem – enten "under alle omstændigheder" eller så længe de "gør en konkret forskel for Danmark". Svarene fordeler sig forskelligt, hvis man opdeler på henholdsvis EU-tilhængere og EU-modstandere/skeptikere. Mens et solidt flertal af EU-modstandere og EU-skeptikere under alle omstændigheder ønsker at bevare forbeholdene, vil ca. halvdelen af EU-tilhængerne kun bevare forbeholdene, så længe de gør en konkret forskel for Danmark. De førstnævnte er kategoriske i deres afvisning, mens de sidstnævnte har en mere pragmatisk tilgang. Lad os derfor kigge på de enkelte forbehold.

Der er et solidt flertal for at bevare både de danske forbehold over for euroen og det retlige samarbejde. Hele ni ud af ti EU-modstandere vil under alle omstændigheder stemme imod den fælles euro, og otte ud af ti EU-skeptikere vil gøre det. For retlige og indre anliggende falder deres modstand med cirka 10 procentpoint, men der er stadig et flertal for at bevare forbeholdet. Ikke engang blandt moderate EU-

tilhængere er der flertal for at afskaffe disse to forbehold, mens der er en lille overvægt af stærke EU-tilhængere, som gerne ser retsforbeholdet afskaffet. Både euroen og den retlige tilvalgsordning har der været folkeafstemninger om i hhv. 2000 og 2015, hvor det blev et nej. Og dette forhold – at danskerne har fået mulighed for at genbekræfte deres modvilje, kan muligvis have været med til at styrke folks følelsesmæssige tilknytning til disse forbehold. Den danske særaftale vedrørende Europol og Danmarks de facto skygning af euroen kan også have bestyrket danskerne i, at der ikke er grund til at ændre disse forbehold foreløbig.

Ift. forsvarsforbeholdet, som danskerne ikke har stemt om endnu, ser der dog ud til at være en større åbenhed over for en eventuel afskaffelse. Her er det vigtigt at vide, at spørgsmålsformuleringen gør en stor forskel. Når vælgerne bliver spurgt, om de vil *afskaffe* forsvarsforbeholdet, er der et flertal imod, men når folk bliver spurgt, om Danmark bør *deltage* i EU's forsvarssamarbejde, er flertallet for.¹²

Vi har krydstjekket med folks holdninger til EU-hæren, og til ordet forsvarsunion for at se, om det skyldes en modstand mod ordene "EU-hær" eller "forsvarsunion". Men det er det ikke. Ift. EU-hæren er der – overraskende med tanke på hidtidige antagelser – et flertal på 50 pct. af vælgerne, der siger ja til dansk deltagelse. Samtidig siger 47 pct. af danskerne, at de opfatter ordet "forsvarsunion" som noget meget eller delvist positivt, hvor kun 18 pct. af vælgerne ser forsvarsunionen som meget negativ eller delvist negativ. Trods en overvægt af positive holdninger, får det dog alligevel ikke flertallet til at ville afskaffe Danmarks forsvarsforbehold i EU. Det kan bl.a. skyldes den følelsesmæssige tilknytning til forbeholdene, der er opbygget over tid.

Angsten for at miste

Inden for den adfærdspsykologiske forskning viser flere forsøg, at folk har en større tilbøjelighed til at knytte sig følelsesmæssigt til noget, der er velkendt, og som man har erfaringer med. Det gælder også politiske spørgsmål. For nogle bliver det ligefrem en del af ens identitet, at man holder fast i noget velkendt. F.eks. at man bakker op om det, som ens gruppe oplever som normalt og veletableret. Når folk har stærke følelser for et politisk synspunkt, er der større sandsynlighed for, at de også vil holde fast i dette synspunkt, når de stilles over for en beslutning om at ændre status quo. Det kunne f.eks. være ved en folkeafstemning.

¹² Se også: Stærkt europæisk forsvarssamarbejde er populært i Danmark, notat, Tænketanken EU-ROPA, januar 2019, <http://thinkeuropa.dk/politik/staerkt-europaeisk-forsvarssamarbejde-er-populaert-i-danmark>.

Forskning af Daniel Kahneman og den matematiske psykolog Amos Tversky har vist, at tab af noget velkendt psykologisk set føles dobbelt så smertefuldt som gevinst.¹³ Folk føler altså større smerte ved at miste 100 kroner, end de føler glæde ved at vinde 100 kroner. Et individ skal faktisk opleve, at forandringen er dobbelt så attraktiv som status quo, før individet begynder at ændre adfærd og hælder til forandring. Man vender hellere tilbage til status quo-positionen frem for at tage det, man opfatter som chancer. Professor i økonomi og finansiering William Samuelson har ved en række eksperimenter vist, at folk, der skal træffe beslutninger, som regel har en aversion mod tab. Psykologisk kan det forklares med et behov for at føle kontrol over begivenhedernes gang. Og folk bryder sig ikke om at fortryde, hvorfor de hellere vælger status quo end noget nyt.¹⁴

Danskernes EU-holdninger er forbløffende stabile over tid, og det er der givet flere forklaringer på. Nogle bygger på en principiel modstand mod afgivelse af suverænitæt, nogle afhænger af de konkrete omstændigheder og argumenter, men en del af det handler som før nævnt også om følelser. Det kræver en stærk vilje, opmærksomhed og bevidste handlinger at ændre sådanne dybe EU-overbevisninger. Argumenter er ikke nok. Man skal også overvinde de følelsesmæssige oplevelser, som knytter sig til disse overbevisninger.

Man bør ikke undervurdere, hvor vanskeligt det er at ændre de fundamentale tanke-mønstre i EU-debatten og ændre de følelser, der knytter sig til de forskellige positioner. Det kan godt lade sig gøre, men man skal også tale til de følelser, som knytter sig til folks overbevisninger. Har folk f.eks. en følelse af statustab eller mangel på kontrol, så skal årsagerne hertil adresseres. Det er ikke bare et spørgsmål om på det overfladiske plan at ændre retorik, for der skal også politiske løsninger til, der adresserer de bagvedliggende bekymringer. Og timingen skal være rigtig. En række forskningseksperimenter har vist, at når folk føler velbehag og har det godt, er de mere modtagelige over for andre argumenter. Ligeledes ser det ud til, at positive billeder og oplevelser stimulerer folk til at være mere åbne, end hvis de f.eks. rammes af mange negative og krisefyldte informationer.¹⁵

Folk er generelt fleksible over for forandringer, når de føler overskud, velvære, tryghed og tillid. Men præsenteres de for politiske argumenter, der anfægter deres

¹³ Kahneman, D., & Tversky, A. (1982). The psychology of preference. *Scientific American*, 246, 160-173.

¹⁴ Samuelson, W., & Zeckhauser, R. J. (1988). Status quo bias in decision making. *Journal of Risk and Uncertainty*, 1, 7-59.

¹⁵ David Ropeik, Why Changing Somebody's Mind, or Yours, Is Hard to Do

<https://www.psychologytoday.com/us/blog/how-risky-is-it-really/201007/why-changing-somebody-s-mind-or-yours-is-hard-do>.

hittidige standpunkter, er der en overvejende sandsynlighed for, at de går i forsvarsposition. Det viser studier af hjerneforskere Jonas Kaplan, Sarah Gimbel og Sam Harris.¹⁶ Ved påstande, der strider mod ens hittidige forestillinger, kan man instinktivt gå ind i en frygt- og forsvarstilstand, hvor man bliver bange for de ydre trusler mod de hittidige forestillinger, og dermed også en del af det, der har konstitueret ens identitet. Her arbejder amygdala og reptilhjernen på højtryk for at afværge forestillede trusler. I stressfyldte krisesituationer – f.eks. ved frygt for terror, vold, krig, masseindvandring eller ved statustab ved arbejdsløshed og social marginalisering – vil menneskets kognitive og refleksive hjernedel have svært ved at overtrumfe de negative og frygtbetonede følelser, der dominerer. Faktisk tyder noget på, at man har en tendens til at reagere mere kategorisk afvisende over for nye fakta, hvis man møder politiske argumenter, der underminerer ens hittidige forestillinger, anfører Harris, Gimbel og Kaplan. Og påstande, der udfordrer ens sociale identitet, har man sværest ved at acceptere.

Suverænitetsafgivelse vækker vrede

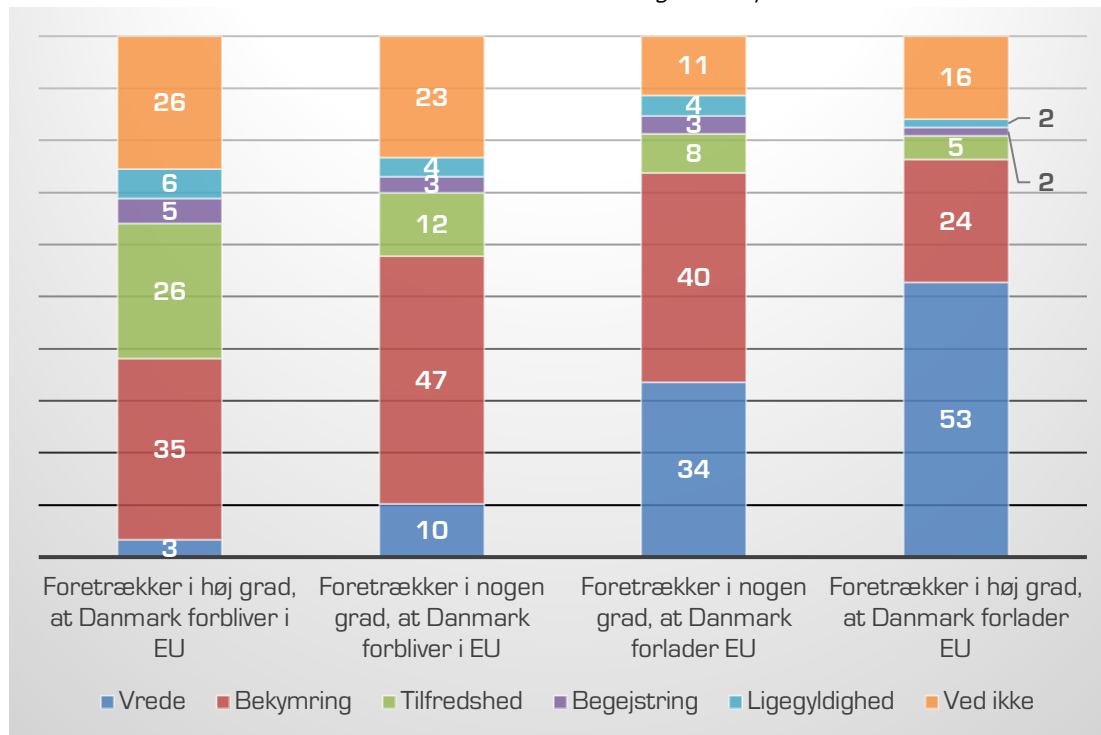
Ordvalget og kontekst gør også en stor forskel. Tidligere undersøgelser af Tænketanken EUROPA har dokumenteret, at ordet "suverænitetsafgivelse" flytter op imod 20 procentpoint af vælgerne fra ja- til nejsiden på en række centrale EU-spørgsmål. Så aktiveres den suverænitetsbaserede EU-skepsis.¹⁷ Men hvilke følelser er der på spil? Det har vi testet ved at spørge til folks forskellige følelser, der knytter sig til deres EU-holdninger. Det ser f.eks. ud til, at suverænitetsafgivelse aktiverer en større vrede blandt EU-modstandere og skeptikere, end når de spørges til deres følelser i forhold til EU. Blandt de hårde EU-modstandere stiger vreden med 12 procentpoint, når ordet suverænitetsafgivelse nævnes, i forhold til når de spørges om synet på EU. Og hele 53 pct. af de hårde EU-modstandere føler vrede over suverænitetsafgivelse. *Se figur 3.*

¹⁶ Jonas T. Kaplan, Sarah I. Gimbel & Sam Harris. Neural correlates of maintaining one's political beliefs in the face of counterevidence. *Scientific Reports*, December 2016. Deres studie bygger dog kun på hjernescanninger og test af 40 deltagere i alderen 18-39 år, hvilket er en meget begrænset population. <https://www.nature.com/articles/srep39589.pdf>

¹⁷Suveræne Danmark, rapport, Tænketanken EUROPA, 2017, <http://thinkeuropa.dk/vaerdier/suveraene-danmark>.

Figur 3: Suverænitetsafgivelse vækker vrede hos EU-modstandere

Hvilken følelse beskriver bedst dit forhold til suverænitetsafgivelse?, pct.

Note: N=2.028. **Kilde:** YouGov for Tænk tanken EUROPA, 3.-6. januar 2019.

Selv blandt tilhængere, der ikke føler vrede i forhold til EU, kan ordet suverænitetetsafgivelse få op imod en tiendedel af de moderate EU-tilhængere til at føle vrede. Samlet set øges andelen af vrede respondenter fra kun 6 pct. i synet på EU til hele 15 pct., når ordet suverænitetetsafgivelse nævnes. Mændene har langt større tilbøjelighed til at udtrykke vrede over suverænitetetsafgivelse, end kvinderne har, og hvor de yngre vælgere er relativt ubekymrede og kun i meget begrænset omfang føler vrede, så føler op imod en femtedel af vælgerne over 50 år vrede i forhold til at afgive suverænitet. Blandt de borgere, der ikke bryder sig om at omgive sig med andre kulturer og ideer, er det ikke mindre end 29 pct., der føler vrede. Også andelen af bekymrede stiger, når ordet suverænitetetsafgivelse nævnes. Det ligger 12 procentpoint højere end ift. synet på EU. Det er meget signifikant, at andelen af bekymrede blandt de stærke EU-tilhængere stiger fra kun 9 pct. i synet på EU til hele 36 pct. af de stærke EU-tilhængere. Og blandt de moderate EU-tilhængere stiger andelen af bekymrede med hele 22 pct.

Ser man på befolkningen som helhed, falder andelen af tilfredse og begejstrede med hele 27 procentpoint – fra 47 pct. til blot 20 pct. – når ordet suverænitetetsafgivelse nævnes. At ordet suverænitetetsafgivelse kan aktivere stærke følelser, så flertallet pludselig føler enten bekymring eller vrede, kan også være med til at forklare, hvorfor netop spørgsmålet om suverænitetetsafgivelse spillede en så stærk

rolle i forbindelse med folkeafstemningen om retsforbeholdet i 2015. Ord som "union", "overstatslige beslutninger" og "flere beslutninger på EU-niveau" samler flere modstandere end tilhængere. Den nye YouGov-måling viser, at kun 22 pct. af vælgerne erklærer sig enig eller delvist enig i, at der burde træffes flere beslutninger på EU-niveauet, mens 37 pct. er uenig eller delvist uenig. Kun 18 pct. af vælgerne erklærer sig meget eller delvist positive over for suverænitetssafgivelse, mens 41 pct. oplever det som noget meget eller delvist negativt.

Til sammenligning mener 48 pct. af danskerne, at EU's opløsning vil være meget eller delvist negativt. Så selv om folk har en stærk modvilje mod at afgive suverænitet, kan de også samtidig frygte eller være meget bekymrede for EU's opløsning. Der kan være stærke følelser knyttet til begge holdninger, der kan forekomme samtidigt hos den enkelte. Flertallet af danskere er EU-tilhængere, og der er over dobbelt så mange, der betragter "EU's opløsning" som noget negativt end som noget positivt. Følelserne er ift. dette spørgsmål stærkere blandt dem, der frygter EU's opløsning, end blandt dem, der ikke gør det. På en skala fra 0 til 10 har hele 35 pct. af danskerne valgt en af de tre mest negative valgmuligheder, mens kun 14 pct. af danskerne har valgt de tre stærkeste valgmuligheder i den positive ende.

Nostalgiske danskere

Der er også en ret udbredt nostalgisk følelse i befolkningen. Folk, som de er flest, længes tilbage til i tiden. Ser man bort fra de respondenter, som ikke tager stilling, svarer 64 pct. af de resterende, at verden plejede at være et meget bedre sted, mens 36 pct. er uenige. Heri ligner danskerne faktisk det store flertal af europæere. En større måling, som den tyske Bertelsmann Stiftung fik udarbejdet i efteråret 2018 viste, at to tredjedele af borgerne i EU28 landene mener, at verden plejede at være et meget bedre sted.¹⁸ Nostalgien var stærkest i Italien, hvor tallet nåede helt op på 77 pct., mens tyskerne med 61 pct. nostalgikere lå lidt lavere end danskerne.

Som i den europæiske undersøgelse fra Bertelsmann viser den nye YouGov-måling, at jo ældre folk er, jo stærkere er nostalgien. Jo kortere uddannelse, jo mere nostalgi. Jo længere uddannelse desto mere positivt ser borgerne på fremtiden. Kvinder er generelt mere nostalgiske end mænd. Det er her også opsigtsvækkende, at hele seks ud af ti unge danskere mellem 18 og 29 år svarer, at verden

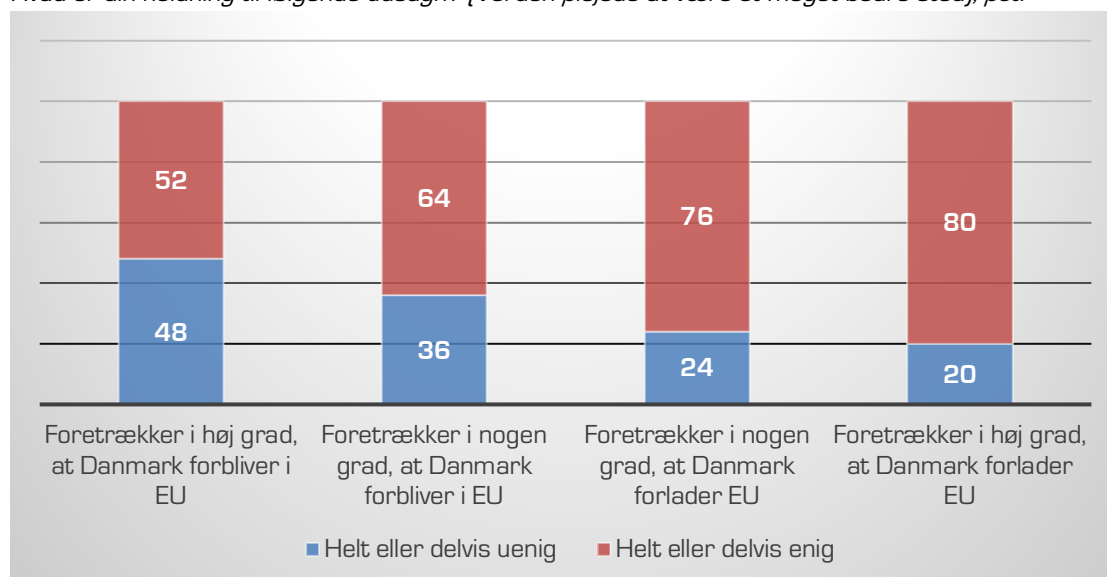
¹⁸ Hoffmann, I, and De Vries, C, The Power of the Past, How Nostalgia Shapes European Political Opinions, Bertelsmann Stiftung, 2018. https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/eupinions_Nostalgia.pdf.

plejede at være bedre. Der er mange mulige forklaringer, men når man korrelerer nostalgi med synet på EU, kan der spores signifikante sammenhænge.

Fokuserer man på de respondenter, som tager stilling til spørgsmålet, svarer hele 80 pct. af de stærke EU-modstandere, at de er helt eller delvist enige i, at verden plejede at være et meget bedre sted. Men kun 52 pct. af de stærke EU-tilhængere deler den opfattelse. Forskellen er hele 28 procentpoint, og den er meget større end, hvis man sammenligner folks uddannelsesniveau eller kulturel åbenhed, der ikke spiller så stærk en rolle for folk syn på fortiden. *Se figur 4.*

Figur 4: Nostalgi stiger med euroskepsis

Hvad er din holdning til følgende udsagn? (Verden plejede at være et meget bedre sted), pct.

Note: "Ved ikke" ekskluderet. Andel udregnet på baggrund af de respondenter, som angiver at være helt eller delvist enige/uenige. Samlet svarer 16 pct. "ved ikke". **Kilde:** YouGov for Tænk tanken EU-ROPA, 3.-6. januar 2019.

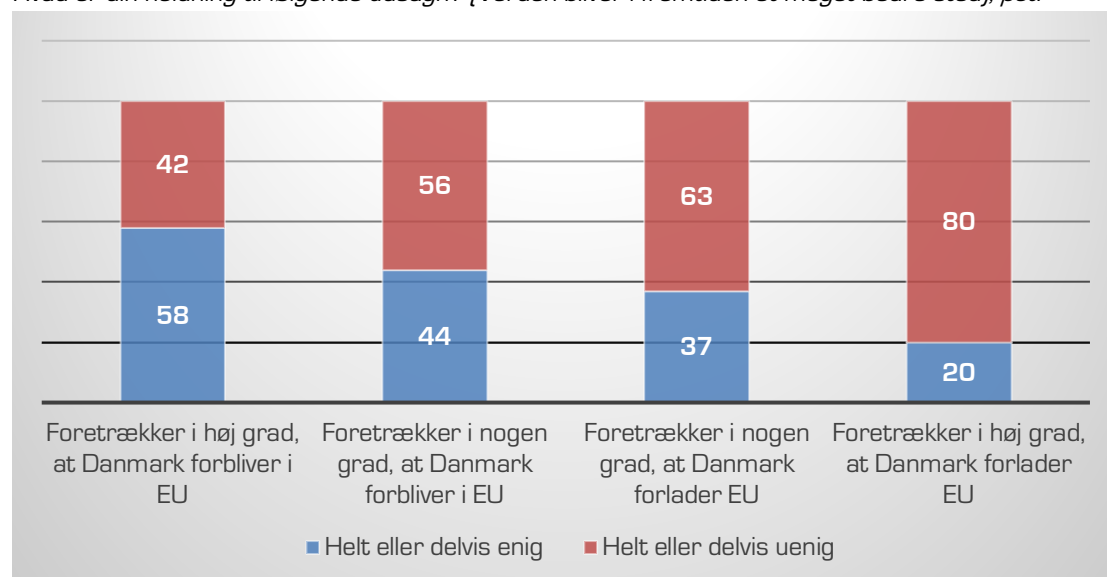
Der kan være mange årsager til, at folks positionering ift. EU-medlemskabet spiller en stærkere rolle i denne sammenhæng, men vi ved fra forskningen, at når folk træffer valg vedrørende fremtiden, kan forud indfattede følelser eller stærke narativer fra fortiden spille en endog meget stor rolle. Som en slags udgangspunkt – anker om man vil – for de valg, vi træffer. "Vi vælger ikke mellem oplevelser, men mellem erindringer af oplevelser," understreger Daniel Kahneman.¹⁹ Og når vi tænker over fremtiden, tænker vi i virkeligheden på en forudelse baseret på fortidens erindringer, erfaringer og følelser, påpeger han. Det er også derfor, at det er meget relevant information, at danske borgere – og i særdeleshed EU-modstandere – føler, at verden plejede at være et bedre sted.

¹⁹ Kahneman, D, i en TED Talk, 18. december 2018

Også i synet på fremtiden er EU-modstanderne langt mere pessimistiske end EU-tilhængere. Hele 80 pct. af de hårde EU-modstandere, som tager stilling, er uenige i, at verden i fremtiden bliver et meget bedre sted at være. Kun 20 pct. af dem er optimistiske med hensyn til fremtiden. Blandt de stærke EU-tilhængere ser man langt lysere på fremtiden. Hele 58 pct. gør det, mens kun 42 pct. ser sort på den. Konklusionen ud fra disse tal må derfor være, at hårde EU-modstandere overvejende har et pessimistisk syn på fremtiden, der er sammenkoblet med et meget nostalgisk syn på fortiden. EU-tilhængerne ser derimod ud til at være langt mindre nostalgiske. og flertallet af dem har et positivt syn på fremtiden. *Se figur 5.*

Figur 5: Euroskeptikere har mere negativt syn på fremtiden

Hvad er din holdning til følgende udsagn? (Verden bliver i fremtiden et meget bedre sted), pct.

Note: "Ved ikke" ekskluderet. Andel udregnet på baggrund af de respondenter, som angiver at være helt eller delvist enige/uenige. Samlet svarer 24 pct. "ved ikke". **Kilde:** YouGov for Tænk tanken EUROPA, 3.-6. januar 2019.